

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію
Погуляєва Олександра Ігоровича
«Етнічні меншини Правобережної України
в період української революції 1917 – 1921 рр.»,
поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук
за спеціальністю 07.00.01 – історія України**

Вивчення історії українських національних визвольних змагань (1917-1921 рр.) залишається одним із основних напрямів в історичній науці. Протягом десятиліть проводяться інтенсивні наукові розвідки різних аспектів доленосних для України звершень. Знакова дата – 100-річчя Української Національної Революції спонукає науковців не тільки до відтворення та реконструкції подій, а до широкого і всебічного аналізу історичного минулого.

На всіх етапах суспільного розвитку історико-етнологічні процеси завжди викликали жвавий інтерес дослідників. Не виключення – період української національної революції 1917-1921 рр. З 90-х років ХХ ст. проблема національно-визвольних змагань переживає справжній дослідницький бум в українській історіографії. Але звернення науковців до історико-етнологічних студій реально починається тільки з др.половини 90-х рр. На теперішній час створений значний історичний наратив у вивченні етнонаціональних процесів які відбувались в Україні в зазначений період. Але беззаперечним виглядає той факт, що складність, суперечливість, і часто подразливість теми, особливо її аналіз та інтерпретація подій змушують науковців в різних аспектах повертатись до цієї проблематики.

Розвій української політичної нації вимагає розробки сучасної етнополітики держави Україна на принципах міжетнічної консолідації, злагоди, миру, врахування інтересів всіх націй і етносів, які історично мешкають в Україні. В цьому контексті звернення до історичних уроків минулого має значний науковий і практичний інтерес. Не можна виключати із дискурсу і той факт, що етнічні історії народів України, особливо такого драматичного

періоду як національна революція до середини 2000 років здебільшого залишалися за межами українського історичного наративу і розглядались у фокусі іноетнічного населення українських теренів. Поряд з цікавими новаторськими науковими дослідженнями українських і зарубіжних істориків в сучасному українському гранд-наративі міститься чимало робіт, присвячених етнічним історіям, які переобтяжені власними уподобаннями авторів, відсутністю критичного аналізу в оцінках етнічних процесів в значній мірі несуть на собі як радянські так і посттоталітарні тягарі. Всі зазначені вище аспекти визначили актуальність і значущість наукового внеску Олександра Ігоровича Погуляєва та його дисертаційного дослідження етнічних меншин Правобережної України в період Української революції 1917 – 1921 рр.

Огляд і аналіз дисертаційної роботи Погуляєва О.І. дав нам можливість зробити ряд висновків і міркувань щодо наукової праці дисертанта.

1. Не викликає заперечень наукова побудова дисертаційного дослідження, яка дає можливість розглядати не тільки етнополітичні процеси, які відбувалися в Україні 1917 – 1921 рр., а й ознайомитись із повсякденним життям національних меншин України. Параграфи дисертації 2.1, 3.1, 3.2, 5.1, 5.2 та інші сюжети, присвячені економічному становищу національних меншин та збереженню їх культурно-освітньої спадщини, створюють широку панораму національного життя росіян, поляків, євреїв, чехів, німців України. Маємо наголосити, що в роботах попередників Погуляєва О.І. ці питання здебільшого висвітлювалися епізодично чи фрагментарно. Комплексний підхід до питань політичних, соціально-економічних та культурних позитивно відрізняють роботу дисертанта.
2. Як зазначає сам автор (с.43), в методологічну основу дисертації покладено індуктивний та дедуктивний методи дослідження. Саме останній, зазначений метод дозволив дисертанту побудувати власну оригінальну траєкторію досліджень, яка бере свій початок від національного повсякденного життя до великих суспільно-політичних змін, які відбуваються в Україні в першій чверті ХХ ст.

3. Автором дисертаційного дослідження конкретно окреслено регіон і географічні межі дослідження (Правобережна Україна), який мав свою значну специфіку і особливості в умовах формування етнічної карти Російської імперії від часу утворення до повалення самодержавства.
4. Для вирішення мети і завдань наукового дослідження автор дисертаційної роботи залучив широкий масив історичних джерел. Роботу Погуляєва О.І. по-справжньому прикрашають матеріали фондів трьох центральних архівів та п'яти обласних архівних установ, широкий перелік різноманітних періодичних видань та публікацій. Більшість з цих матеріалів вперше включено до наукового обігу.
5. Робота Погуляєва О.І. побудована на перетині важливих суспільних наук: історії, етнології, політології та соціології. Міждисциплінарний підхід дозволив автору застосувати різноманітні методи дослідження: від загальнонаукових до спеціальних, що допомогло дисертанту відобразити об'єктивну картину становища національних меншин України в умовах української революції, показати їх спільне і особливе в національному житті, ставлення до українських держав, участь в державотворчих процесах в Україні, політику збереження національної ідентичності в драматичних умовах війн, агресії і громадянського протистояння. Акценти і наголоси зроблені дисертантом на формуванні міжнаціонального консенсусу, уникнення політичної заангажованості чи вульгаризації в оцінках міжнаціональних відносин позитивно відрізняє представлену наукову роботу від багатьох попередніх які побачили світ вже в умовах незалежної української держави.
6. Залишається позитивне враження від зусиль автора показати складність процесів міжнаціонального спілкування, коли провідні етноси України опинились в умовах військового лихоліття; не представляли собою єдиної етнонаціональної спільноти. На національну консолідованість меншин активно впливали політичні та соціально-економічні чинники. Тому представники різних етносів

опинились в протилежних політичних таборах. Одні підтримували ідею української державності, інші – брали активну участь в комуністичному русі, треті – виявляли пасивність та нейтралітет до всіх процесів, які відбувалися в Україні.

7. Важливими видаються обґрунтовані узагальнюючі висновки дисертації:

а) значна частина іноетнічного населення Правобережної України підтримувала державницькі прагнення українського народу і брала активну участь в процесах розбудови незалежної української держави. Найактивнішими з них були євреї та поляки. (С.162)

б) перемога більшовиків змусила національні політичні сили, громадські та культурно-освітні організації чи припинити свою діяльність, чи продовжити свою роботу за нових історичних обставин в межах радянського законодавства та ідеологічного диктату комуністичної партії. (С.163)

8. Маловідомі матеріали і джерела, які використав в своєму дослідженні Погуляєв О.І., нові підходи до проблеми, об'єктивні погляди та оцінки автора на складні історичні та етнічні процеси створюють певну наукову перспективу для використання результатів репрезентованої роботи в навчальному процесі вищої школи та загальної середньої освіти. Одержані результати дисертанта, без перебільшень можуть стати певним підґрунтям для наступних історико-етнологічних досліджень, будуть корисними для розробки сучасного українського законодавства, яке охоплює сферу міжнаціональних відносин і буде цікавим для тих, хто цікавиться етнонаціональними практиками різних етапів українського державотворення.

Не зважаючи на загальне позитивне враження від роботи О.І.Погуляєва, слід вказати й на її окремі недоліки.

1. В історіографічному огляді автор залишив за межами своєї уваги аналіз і критичну оцінку радянської історіографії, яка мала значний слід як в загальних оцінках подій 1917-1921 рр., так і у висвітленні

більшовицьких практик вирішення національного питання на теренах колишньої Російської імперії. В історіографічному нарисі недостатньо представлені візії безпосередніх учасників подій: С.Єфремова, О.Шульгіна, Д.Дорошенка, М.Рафеса та ін. За межами огляду опинились як відомі дослідники українського зарубіжжя, так і напрацювання відомих українських науковців: Я.Грицака, В.Солдатенка, М.Лазоровича та ін..

2. В параграфі 2.2 «Виникнення перших політичних партій і громадських організацій етнічних меншин» автор не приділив належної уваги політичним контактам українського національно-визвольного руху та політичних партій національних меншин, їх спільній боротьбі проти шовінізму, чорносотенствата російського самодержавства.
3. В тексті дисертаційного дослідження зустрічаються окремі легковажні міркування і судження автора. Наприклад, (С.2) «Лютнева революція 1917 р. у Петрограді проголосила демократичні свободи та посприяла розвитку українського національного руху у боротьбі за державність України». Насправді, українці були найактивнішими учасниками петроградських подій і всіх революційних подій в імперії, які послужили її руйнації. Українська революція 1917 – 1921 рр. в сучасних оцінках науковців розглядається як національний феномен народу, який бореться за свою незалежність і державність. Українська революція від самого початку мала свій особливий вектор розвитку, незалежно від подій в Росії.
4. На с.154, автор зазначає, що українські партії УСДРП та УПСР були «правими» партіями. Насправді, згадані партії є політичними силами лівоцентристського спрямування. В Центральній Раді, разом з партією соціалістів-федералістів вони утворили певний «соціалістичний блок», який відігравав вирішальну роль в діяльності вищого законодавчого органу Української Народної Республіки.
5. Вимагає пояснень твердження автора (С.165) про те, що, незважаючи на українізацію, кількість російських шкіл та училищ на Волині у 1918

– 1919 рр. зросла. Загальна їх кількість у повітах виглядала наступним чином: Новоград-Волинський – 23, Овруцький –16 і далі по тексту. Дисертанту треба пояснити, наскільки достовірними є наведені ним факти і з яких причин в умовах українізації на Волині зростала чисельність російських закладів освіти.

6. В окремих параграфах дисертації присутня поописовість, уникнення дискурсів з іншими дослідниками цієї проблематики, стилістичні огріхи. Наприклад, (С.158) вживається термін «містечкові комуністи» і т.д.

Вказані зауваження не применшують здобутків дисертанта. Дисертація є завершеним самодостатнім дослідженням важливої та сучасної теми. Актуальність обраної теми дисертації, ступінь обґрунтування наукових положень, висновків, новизна та повнота викладу в опублікованих працях відповідають вимогам до кандидатських дисертацій.

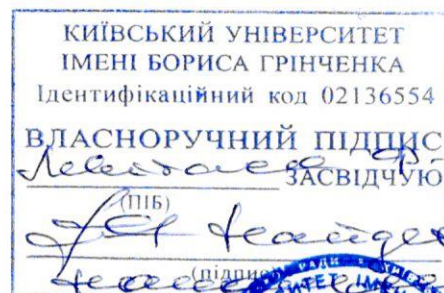
Вважаємо, що дисертаційне дослідження «Етнічні меншини Правобережної України в період української революції 1917 – 1921 рр.», представлена на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук, відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (зі змінами внесеними, згідно з Постановою Кабміна №656 від 19.08.2015 р.), а її автор – Погуляєв Олександр Ігорович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01. – Історія України.

Офіційний опонент –

завідувач кафедри історичної та громадянської освіти

Київського Університету імені Бориса Грінченка,

доктор історичних наук, професор

Левітас Ф.Л.